

Un quilo de rovellons he comprat aquest matí

Salvador Alsius

Doctor en periodisme i professor de la Universitat Pompeu Fabra

Suposo que no tinc més remei que començar justificant el títol realment estrambòtic que he donat a aquesta exposició. En una de les assignatures que imparteixo als estudiants de periodisme de primer curs de la Universitat Pompeu Fabra, m'esforço a fer-los comprendre que la redacció de textos per a la ràdio i la televisió informatives requereix una estructura sintàctica diferent de la que correspon als textos destinats a la premsa. Per fixar la seva atenció en aquest punt, acostumo a fer una petita comèdia que consisteix a dir-los que sortiré un moment de l'aula i que, quan torni a entrar-hi, els anunciaré una cosa. Surto, efectivament, al passadís i, quan torno a entrar, havent provocat una certa expectació, els dic solemnement: «Un quilo de rovellons he comprat aquest matí al mercat de la Boqueria.» Val a dir que la mercaderia de referència, els bolets, té relació amb l'època de l'any en què això sol succeir: a començament de curs, és a dir, tot just estrenada la tardor. És doncs, el més irrellevant de la sentència. A continuació faig als alumnes la següent reflexió: «Oi que si jo m'expressés habitualment amb frases d'aquesta mena pensaríeu que parlo d'una manera força estranya? Doncs bé: la major part de les notícies que escoltem a la ràdio i a la televisió comencen amb una frase que sol tenir aquesta estructura.» Després ve l'explicació que això té, al meu entendre, que ara aquí resumiré força per no avorrir-los. Els textos informatius als mitjans audiovisuals són excessivament calcats dels de la premsa. Als diaris cal posar un oportú *ahir* per precisar el preceptiu *quan* informatiu perquè estem usant un pretèrit perfet («va dir», «van fer»...). I per tal d'evitar que la majoria de les notícies comencin amb la paraula *ahir*, existeix la convenció periodística de traslladar el complement de temps al darrere del verb. Això, a la ràdio i a la televisió, no té cap solta. En primer lloc, perquè el temps verbal que se sol usar per donar les notícies del dia, el passat indefinit, ja porta implícita la referència cronològica:

«ha dit», «han fet»... Però a més, si cal especificar-la, no hi ha cap inconvenient a fer-ho amb frases que responguin al patró més usual en el registre oral, que en el cas del nostre exemple seria: «Aquest matí he comprat un quilo de rovellons.»

Bé, més tard tornaré a comentar algunes instruccions concretes que penso que cal tenir en compte per aconseguir una major fidelitat al registre oral. Però abans voldria comentar un parell de compromisos —*compromisos* en el sentit d'«equilibris»— que, al meu entendre, cal tenir molt en compte a l'hora de redactar textos informatius. En realitat, es tracta d'equilibris que són pertinents per a qualsevol tasca informativa, però que prenen una rellevància molt especial quan hem de transmetre la informació oralment.

Primer compromís. El que hi ha d'haver entre allò que es diu i allò que es dona per conegut. És molt clar que no podem començar cada peça informativa remuntant-nos a Adam i Eva. Quan hem d'explicar un fet nou, hem de donar per suposat que el receptor ja coneix alguna cosa sobre els seus protagonistes, o sobre el context social, polític o econòmic en què aquest fet es produeix. I, naturalment, també que coneix la major part del lèxic que utilitzem i un bon munt de coses més. Però no podem donar per suposat que tothom té un gran *background* documental, o que domina la ciència estadística. I els segons que es dediquen a cada fet noticable als informatius de ràdio i de televisió són ben pocs. O els esmercem per informar de fets nous donant per suposades moltes coses, o ens els gastem per contextualitzar i documentar molt la informació, amb el risc d'avorrir els qui ja coneixen prou bé un tema. Trobar el just punt d'equilibri per a tots i cadascun dels destinataris de la informació, tenint en compte que es tracta de mitjans d'audiència massiva, és per definició impossible. Però haurem d'optar per un nivell mitjà, aquell que li suposem al nostre presumible públic, o a aquell al qual vulguem arribar. Crec que en el fet de sortir airós d'aquest complicadíssim compromís rau el periodisme *que interressi tothom*, que sempre pregonem els periodistes que volem fer.

Segon compromís. El que hi ha d'haver entre l'exactitud i la comprensibilitat. Acostumo a dir que una de les patologies que hi ha en el periodisme actual és la «numeritis». Per descomptat, no deixo de defensar que la informació ha de ser precisa i que ha d'incloure totes les dades necessàries per fer-la solvent i creïble. Però això no vol dir farcir-la de dades innecessàries i poc significatives. Moltes vegades, aquestes dades provenen dels autors dels dossiers de premsa. L'oficina de la Fira de Mostres, per exemple, fa un dossier on s'especifica, entre altres coses, que un determinat saló ocupa un 2,73 % més de superfície que en l'edició anterior. L'agència de notícies reproduceix la dada, que potser sí que pot tenir un cert interès per a una revista especia-

litzada. Però, aleshores, nosaltres escoltem per ràdio la notícia de la inauguració del certamen i ens assabentem d'això del 2,73 %. I pensem: «Ens importa gaire?» Penso que hi ha una mena de fascinació pel número, que en molts casos fa més nosa que servei. Sobretot, insisteixo, quan es tracta de mitjans on la informació ens arriba a través de la veu i que ens escoltem amb una atenció relativament dispersa. Documentar els oients, sí. Aclaparar-los amb dades i amb noms no significatius fins al punt de posar en perill la comprensibilitat, això no.

Aquests dos compromisos o equilibris són relativament senzills d'explicar, però tenir-los presents a l'hora de redactar textos informatius que han de ser escoltats, ho és menys del que no sembla. Estem tots plegats massa acostumats a una mecànica a l'hora de confegir les informacions i no recordem suficientment la regla d'or de tot procés comunicatiu: que l'emissor es posi a la pell del receptor. Una regla d'or que no és exclusiva de la comunicació periodística. Aquest és un exercici que ha de fer qualsevol persona que realment vulgui fer-se entendre quan comunica dades i coneixements. És, per exemple, la regla que, conscientment o intuïtivament, posen en joc els mestres o els parvulistes. Cal reconèixer que és una regla més fàcil d'aplicar si els receptors tenen unes característiques i un bagatge similars, cosa que no succeeix amb el públic de les notícies. Però, com deia, cal fer un esforç i pensar constantment en uns receptors que, estadísticament parlant, puguem considerar estàndard.

D'una altra part, els equilibris als quals m'he referit tenen alguna cosa a veure, en un pla més abstracte, amb uns conceptes clau de la teoria de la informació: el binomi informació-redundància. En aquest context, la paraula *redundància* no és aquella figura retòrica, sovint desafortunada, que consisteix en la repetició d'una paraula o d'un seu derivat dins de la mateixa expressió, allò que li feia dir a Quim Monzó «perdó per la repugnància». No, em refereixo a una altra accepció del terme. La redundància és, en la teoria físicomatemàtica de la comunicació, tot allò que no és estrictament informatiu dins d'un missatge. És a dir, un missatge està constituït per un determinat nombre de senyals, que poden ser, segons els casos, lletres, o paraules, o zeros i uns en els codis digitals. Un percentatge d'aquests senyals són realment portadors d'informació original; la resta és redundància. És allò que, col·loquialment se'n sol dir «la palla». La redundància no és, en principi, ni bona ni dolenta. Una certa proporció de redundància pot ser fonamental per a la correcta percepció del missatge. És com una assegurança contra les mancances del procés comunicatiu, tant si aquestes són produïdes per pertorbacions externes (allò que la teoria de la comunicació anomena *brogit*) com si es deriven d'una manca d'atenció del receptor. Hi ha llenguatges que són mínimament redundants. La notació matemàtica, per exemple: se

suposa que els qui han de llegir una demostració matemàtica en tenen prou amb els dígits i els signes precisos. En canvi, és altament redundant el llenguatge amorós: les repetides «T'estimo», «T'adoro», «Jo, més», no semblen frases portadores de gaire informació nova. Per què les diuen una i mil vegades els enamorats? Perquè, enduts per la seva passió, volen assegurar-se totalment que la informació ha estat ben rebuda i que es manté encara intacta a l'oïda de l'altre. Deia que una certa dosi de redundància pot ser realment fonamental per a l'èxit del procés comunicatiu. Hi ha, fins i tot, algun exemple per demostrar que la redundància ens pot salvar la vida. Pertany al codi de circulació. A les carreteres hi ha un senyal de trànsit que indica la prohibició d'avançar. Però a la mateixa alçada que aquest senyal hi comença la línia contínua pintada al terra. La línia no aporta ni una engruna més d'informació que la que ens proporciona el senyal vertical. És, doncs, cent per cent redundant. Per a què serveix, doncs? Si anem a avançar un camió i el mateix camió fa de *brogit* i ens impedeix veure el senyal, ens adonarem, si més no, que no podem fer l'avançament gràcies a la línia contínua. La redundància, en aquest cas —com he dit—, ens és utilíssima.

Bé, disculpin aquesta digressió que he fet pels camins de la teoria. A on vull anar a parar? Els discursos divulgatius, en general, han de ser molt més redundants que els discursos especialitzats. El producte periodístic, doncs, ha de ser gairebé sempre força redundant. A la premsa, això ho veiem, per exemple, en els sistemes de titulars, entradetes que resumeixen la informació, frases destacades, etc. Fins i tot la mida de les lletres dels títols, o de les fotos, les podem entendre com a pura redundància, per fer més agradable la lectura i més entenedora la informació. A més a més, el llenguatge oral gairebé sempre és més redundant que l'escrit. Es parteix de la base que la persona que escolta pot distreure's més fàcilment que la que llegeix. Fins i tot un matemàtic que li expliqués a un col·lega oralment una demostració difícilment ho faria limitant-se a dictar-li, sense més, la notació corresponent. Li aniria afegint aclariments, o li repetiria paraules si tingués dubtes que l'altre pogués captar a la primera totes i cadascuna de les expressions.

Si sumem els dos factors, *periodisme* i *oralitat*, arribarem a la conclusió que el periodisme oral ha de ser un registre altament redundant. Ara bé, problema gran: els textos periodístics a la ràdio i a la televisió són molt curts. Val a dir que, a la televisió, això queda compensat pel fet que el missatge integra la imatge, que és portadora també d'informació (i, per la seva part, també, de redundància visual). Però ni l'acompanyament gràfic soluciona el problema. De vegades s'han explicat temes complexos, de caràcter conflictiu en molts casos, en només un minut, o un minut i mig. S'ha de fer sense estalviar-se la informació essencial, però, alhora, amb un cert estil

que no sembli telegràfic, i amb l'esponjositat necessària per aconseguir l'atenció continuada de l'oient o del telespectador. És com aconseguir la quadratura del cercle.

És en aquest context teòric on crec que s'inscriuen els dos compromisos als quals em referia anteriorment. L'equilibri entre allò que es dona per conegut i allò que se suposa que es nou. Fent ara ús del concepte de *redundància*, podríem repetir l'apunt que els feia abans i dir (redundantment!) que el problema és que no sabem quants espectadors trobaran que una dada documental o contextual que donem és informativa o és redundat. Els qui pensin això segon trobaran la nostra proposta informativa excessivament banal. Utilitzo aquest terme perquè justament els experts solen assimilar l'excés de redundància amb banalitat. I, pel que fa a l'equilibri entre l'exactitud i la intel·ligibilitat, també sembla prou clar que és una aplicació concreta del binomi informació-redundància. Una aplicació que ens portaria a fer-nos preguntes com aquestes: quantes xifres comprensibles podem oferir sense embolcallar-les degudament amb explicacions il·lustratives? O, fins i tot, qui no ens diu que algunes xifres poc significatives no són, elles mateixes, redundància no desitjable o, finalment, brogit en el procés comunicatiu?

Bé, ara tornaré a canviar de línia argumental per enllaçar amb allò que els deia al començament: hi ha una sèrie de qüestions que cal tenir en compte a l'hora de bastir un text informatiu que resulti entenedor per a l'oient. No les enumeraré totes —perquè això equivaldria a fer aquí un curs complet—, però sí unes quantes que, al meu parer, tenen una especial incidència en l'artificiositat que sovint tenen els textos destinats a ser escoltats a la ràdio i a la televisió informatives.

Ja els he parlat de la primera: la col·locació del complement circumstancial de temps, el *quan* de la notícia, al darrere del verb. I si situo aquesta observació en primer lloc és perquè, en repetir-se frases com la que els he citat a tants *leads* informatius, es contribueix d'una manera notable a restar sentit de l'oralitat al llenguatge dels informatius parlats. No insistiré més sobre la qüestió dels rovellons. Deixin-me, això sí, que faci una petita observació suplementària. Una raó que es dona per situar l'*avui* o l'*aquest matí* al darrere del verb és que informativament s'ha de posar al davant allò que és més significatiu, el subjecte i el predicat. Això en el registre parlat, on les coses no entren pels ulls sinó per l'oïda, té una importància relativa. I, en canvi, és curiós observar que és precisament quan volem donar especial significació al complement de temps que, aleshores sí, el diem al darrere del verb (paraules en lletra versaleta): «La reunió PREVISITA dels líders sindicals amb el president del Govern s'ha celebrat FINALMENT avui.» Quan el posem al davant és quan no li donem excessiva importància, fins al punt que en la majoria de les ocasions, amb un verb en passat indefinit és, senzillament, prescindible.

Una altra qüestió, aquesta també referent a l'ordenació dels elements dins de la frase. Hi ha el tòpic, que es troba fins i tot en manuals i llibres de text universitaris, que en el registre oral les frases han de ser curtes. És això, un tòpic. Quan parlem, molt sovint fem frases llargues, i fins i tot força enrevesades. Això no resta necessàriament eloqüència ni intel·ligibilitat. El que sí que és important és que el sentit d'allò que es diu vagi arribant de manera esglaonada, de manera que no es digui res que no pugui ser entès sense escoltar el que vindrà a continuació. L'exemple més clar el trobem en notícies com aquesta: «Set morts i vint-i-quatre ferits és el balanç d'un xoc de trens que s'ha produït aquesta matinada a les immediacions de l'estació de Guayaquil.» Quan escoltem amb una atenció no gaire selectiva les notícies, el més probable és que, en sentir una cosa així, parem esment en la notícia quan escoltem el lloc on s'ha produït el fet. Potser quan sentim el nom de la ciutat de Guayaquil, perquè tenim parents allà o perquè coneixem molts equatorians que en provenen, volem recordar la dada del començament: el nombre de morts i de ferits. Ja no hi som a temps! O, al contrari, és un lloc que ens resulta desconegut o llunyà i allò dels morts i els ferits ens ha esverat més del compte.

Reflexions similars es poden fer respecte a l'ordenació de les diferents oracions. I cal fer-les des del mateix principi enunciat per als elements de la frase: el sentit ha d'anar arribant en cascada. És per això que, en general, no és recomanable que les oracions subordinades precedixin les oracions principals. Cal tenir això en compte de manera molt especial quan les oracions subordinades són de caràcter concessiu o condicional. Si sentim «Tot i haver sofert alts i baixos durant tot el dia, a l'hora del tancament l'índex Dow Jones ha retrocedit dos punts», no ens podem fer càrrec de què ens estan parlant fins que ja no som a temps per apreciar-ne els matisos. El mateix succeeix en aquest cas: «Si els embassaments no recuperen el nivell que tenien ara fa dos anys, caldrà apujar les tarifes elèctriques.» Per les mateixes raons, cal excloure també del registre oral les oracions inserides unes dins de les altres i que trenquen el sentit bàsic de l'expressió. «La manera d'estar a l'escenari dels components de La Cubana, que demà precisament presenten la seva última creació televisiva, va encantar els espectadors que omplien el Teatre Tívoli.» Aquest tipus de frases són molt prodigades als textos de les agències de notícies, que tracten d'embotir molta informació en un mínim nombre de línies. Però és evident que el sentit de l'oralitat hi brilla per la seva absència. És preferible juxtaposar oracions i que cada oració sigui portadora d'una idea.

Una altra petita reflexió sobre l'ús dels pronoms que exigeixen una clara identificació de l'antecedent (és a dir, del nom a què fan referència) per ser interpretats. És el

cas, sobretot, dels pronoms relatius. En el llenguatge parlat rarament els usem; els reservem quasi exclusivament per al llenguatge escrit. Si llegim una frase del tipus «Els cancellers europeus han celebrat reunió a Luxemburg en la qual han pres noves mesures econòmiques», res no ens semblarà gaire estrany. Però si hi pensem una mica, ens adonarem que aquesta frase rarament la diríem fent una narració oral espontània del mateix fet. És preferible, si preparem un text destinat a ser llegit, i sobretot si es vol que faci sensació d'espontaneïtat, prescindir dels pronoms relatius. Val més repetir, si cal, l'antecedent: «Els cancellers europeus han celebrat una reunió a Luxemburg, una reunió que ha servit per adoptar...»

I encara una al·lusió a certs usos dels temps verbals. Es pot usar a la ràdio i la televisió el present periodístic característic dels titulars de premsa? En principi, no, o com a màxim el reservariem per als ítems d'un sumari. Però no quan comencem a narrar les coses que han passat. Diríem a casa nostra, asseguts a taula, per explicar el que hem fet durant el dia, coses com aquesta?: «Se m'escapa l'autobús i he d'anar a peu, em trobo el cap de personal molt enfadat», etc. Sí que hi ha un cert tipus de narració oral que usa el present, però aquest artifici retòric és —o hauria de ser, al meu entendre— impropri de la descripció periodística de fets passats. En qualsevol cas, la narració exigeix temps verbals coherents. Val a dir, tanmateix, que en aquest punt hi ha molta casuística, perquè també és cert que el present pot ser justificat, per exemple, en la descripció d'unes imatges, perquè ens situa en un moment sincrònic amb el curs de l'acció que l'espectador veu a la televisió.

A propòsit dels usos de temps verbals, n'hi ha un que en els últims anys ha entrat com una plaga al llenguatge parlat. Un infinitiu d'ús atípic que fan servir locutors, corresponsals i enviats especials a tort i a dret en frases del tipus «Informar que l'àrbitre del partit serà el senyor Dueñas», o «Afegir que l'etapa s'ha hagut de suspendre a causa del mal temps». Aquí ja no es tracta d'un sentit de l'oralitat més o menys fi, sinó directament d'un atemptat contra la llengua. I és un fenomen curiós, el d'aquest ús de l'infinitiu. Sospito que la seva introducció prové, precisament, del periodisme oral, i que s'ha anat filtrant arreu per una descontextualització de l'ús que se n'ha fet. M'explico: un conductor d'un programa li demana a un corresposnal, després d'haver escoltat una crònica en directe: «Alguna cosa més, Peret?» I, aleshores sí, és correcte que en Peret respongui: «Doncs, afegir que...» Però d'aquesta situació dialògica on l'infinitiu se substantivitza (per «cosa») s'ha passat a aquest ús aberrant de caràcter introductori d'una nova idea en el discurs.

Bé, podria anar proposant altres aspectes, però crec que amb aquests esmentats fins aquí ja n'hi ha prou per donar a entendre que el registre periodístic oral té unes

exigències sintàctiques que cal atendre. També n'hi ha de lèxiques i de morfològiques que ara em reservo per tal de no estendre'm excessivament.

Però deixin-me que els comentï, ja per acabar, una circumstància escenogràfica o de *mise en scène* —que es dóna a la televisió de manera més evident que a la ràdio— i que fa més intensa la necessitat d'un registre oral específic. Em refereixo a l'ús del *teleprompter*, és a dir, aquell maleït mecanisme que permet als conductors o presentadors llegir el text del seu guió sense deixar de fer la impressió que miren de fit a fit l'espectador. Quan a la ràdio escoltem un locutor o quan a la televisió sentim una veu en *off* també ens estem situant en una actitud d'escoltar algú que ens parla, independentment que estigui llegint o no un text prèviament escrit. Però quan estem escoltant-nos una persona que ens mira als ulls, el més natural que podem esperar és que ens parli amb la normalitat d'un interlocutor present. És en aquesta situació quan un text tributari del registre escrit (és a dir, un text mancat de sentit de l'oralitat) es farà més estrany i artificios. Potser, si no estem molt atents, no serem del tot conscients de què és el que està fallant. Però el resultat serà un acte de comunicació fallit o, si més no, un acte de comunicació que no serà suficientment reeixit.

Si em permeten la impudícia, els comentaré una situació viscuda durant els anys en què em vaig dedicar a la feina aquesta d'explicar cada dia a la gent allò que passa. Una de les companyes que durant una època em va fer costat com a presentadora, quan s'incorporava al que per a ella era un nou repte, em va demanar que li donés algun consell, en la mesura que em veia com una persona més experimentada, segurament per allò de l'edat. Precisament, no m'agrada gaire anar pel món donant consells a ningú. Però li vaig dir: «Mira, sí, te'n donaré un de sol: quan escriguis els textos d'allò que després hakis de dir en pantalla, vés aturant-te a cada punt i pensa si allò que acabes d'escriure ho diries realment d'aquesta manera a la teva mare.» Això que sembla tan senzill, a la pràctica no ho resulta tant, per dos motius: un, que la majoria de vegades que llegim ho fem per a nosaltres, i no pensem que ens han d'escoltar uns altres; i l'altre motiu és que estem tan acostumats a un llenguatge encotillat i artificios en el periodisme oral, que ja l'hem assumit com el més natural, quan no ho és gens ni mica.

És allò que els deia de la regla d'or de qualsevol procés comunicatiu: que l'emissor es posi en la pell del receptor. Aquesta regla, en l'àmbit que ens ocupa, vol dir, entre d'altres coses, parlar com ho faríem a un interlocutor present (i això, sense perjudici de quin hagi de ser el to més o menys formal que exigeixi cada cadena, cada model de programa, cada notícia, etc.). El primer llibre d'estil que es va redactar per als informatius de TV3 l'any 1983 ho tenia molt en compte, això, i ho concretava

amb aquesta norma: «És important tenir sempre presents les condicions del tele-espectador com a receptor del missatge. Cal pensar-hi sempre com a interlocutor present, i concebre la informació no com a *donada* sinó com a *rebuda*.»

Moltes gràcies per la seva atenció. I gràcies també als organitzadors per haver-me convidat, i per haver atès una petició que els havia fet: que si aquesta xerrada es publica, com sembla que tenen intenció de fer, tinguin l'amabilitat de transcriure el text tal com els el lliuraré: condensat per ser llegit (és a dir, eliminant un excés de redundància que he usat en l'exposició), però escrit en el registre oral propi d'un discurs destinat a ser escoltat.